

або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про застосування запобіжного заходу.

Узагальнення практики розгляду клопотань слідчих про застосування запобіжних заходів свідчить про те, що у 95% випадків прокурори і слідчі посилаються як на докази обґрунтованості, пред'явленої підозри, – на показання потерпілих, свідків, отримані ними в ході допиту та зафіксовані протоколом допиту. Разом з тим, системний аналіз вказаних вище норм чинного законодавства, не дає правових підстав вважати такі докази допустимими, оскільки слідчі судді, як правило, не заслуховують показання потерпілих, свідків, а тому не можуть враховувати їх як докази, що підтверджують обґрунтованість підозри.

Разом з тим, законодавець у ст. 198 КПК визначив, що висловлені в ухвалі слідчого судді за результатами розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу висновки щодо будь-яких обставин, які стосуються суті підозри, не мають преюдиціального значення для суду під час судового розгляду або для слідчого чи прокурора під час цього або іншого кримінального проваджень.

Шило Ольга Георгіївна

завідувач кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності НЮУ ім. Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор

Повзик Євген Вікторович

асистент кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності НЮУ ім. Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДСТАВІ УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ

Одним із договірних (конвенційних, консенсуальних) способів вирішення кримінально-правового конфлікту, який забезпечує доступ особи до правосуддя, є передбачений КПК порядок провадження на підставі угоди між прокурором та підозрюваним, обвинуваченим про визнання винуватос-

ті (гл. 35). Його впорядкованість та деталізація сприяють прозорості і зрозумілості цієї процедури, правовій визначеності у питанні щодо її правових наслідків, їх передбачуваності для підозрюваного, обвинуваченого.

Аналіз норм КПК, які регулюють цей сегмент кримінальної процесуальної діяльності, дозволяє констатувати наявність в них певних прогалин, що актуалізує звернення до розгляду вказаних питань. Їх актуальність також обумовлена і неоднозначним ставленням науковців та практичних працівників до запроваджених КПК конвенційних процедур, дискусійним характером питання доцільності їх впровадження в законодавство нашої країни, яка не має правових традицій у застосуванні консенсуальних порядків здійснення кримінального провадження.

На нашу думку, угода про визнання винуватості є тим видом договірних процедур, який має суттєві переваги порівняно із загальним порядком здійснення кримінального провадження, і за наявності системи гарантій забезпечення прав і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого (зокрема, що стосуються унеможливлення тиску на особу, застосування незаконних методів, спрямованих на отримання визнання вини) повинна існувати як «умовно альтернативна» процедура в системі кримінального судочинства, адже консенсуальні процесуальні дії не суперечать сутності кримінального процесуального права України і тому конвергенція процесуальної форми в даному випадку уявляється цілком можливою.

Заявлена проблематика є багатоаспектною, що обумовлює необхідність її комплексних наукових досліджень. В межах даної роботи звернемося лише до аналізу окремих аспектів.

Відповідно до ст. 469 КПК угода про визнання винуватості може бути укладена за ініціативою прокурора або підозрюваного, обвинуваченого. У зв'язку з цим виникають питання щодо: – найбільш доцільної форми клопотання підозрюваного, обвинуваченого про укладення угоди про визнання винуватості (усна чи письмова), – необхідності підписання його захисником, – змісту клопотання підозрюваного, обвинуваченого, – строку його розгляду прокурором, – прийняття за його результатами відповідного процесуального рішення та можливості оскарження рішення прокурора про відмову в укладенні угоди. Уявляється, найбільш доцільною формою клопотання підозрюваного, обвинуваченого про укладення цієї угоди є її письмова форма, оскільки таке клопотання має значення юридичного факту, що ініціює процесуальну діяльність прокурора стосовно його розгляду і прийняття відповідного рішення. Це клопотання має бути підписано самим підозрюваним, обвинуваченим. Однак, з метою забезпечення вільної позиції підозрюваного, обвинуваченого щодо ініціювання угоди, розуміння ним її сутності та правових наслідків, а також належно-

го йому права на здійснення кримінального провадження в загальному порядку з дотриманням всіх процесуальних гарантій справедливого судового розгляду, клопотання щодо укладення угоди про визнання винуватості також, на наш погляд, має бути підписано і захисником.

До речі, вважаємо необхідним передбачити обов'язкову участь захисника у кримінальному провадженні, яке здійснюється на підставі угоди про визнання винуватості, що може розглядатися як гарантія добровільності позиції підозрюваного, сумніви у якій, як свідчить судова практика, є однією із найбільш поширених причин відмови суду у затвердженні цієї угоди.

При ініціюванні укладення угоди прокурором захисник у конфіденційних умовах повинен обговорити із своїм підзахисним низку питань, що мають важливе значення для забезпечення обізнаності підозрюваного, обвинуваченого щодо сутності цієї угоди, а також її можливих правових наслідків. При цьому він має роз'яснити підзахисному його процесуальні права, що укладають зміст права на справедливий суд. Зокрема, захисник повинен роз'яснити право підозрюваного, обвинуваченого на справедливу судову процедуру, тобто на гласний, компетентний розгляд справи безстороннім судом у розумний строк з дотриманням принципу змагальності сторін. Ця компонента права на справедливий суд є найбільш широкою за змістом і включає, крім того, низку процесуальних прав підозрюваного, обвинуваченого та інших важливих положень, зокрема: право не давати показання щодо себе; покладення обов'язку доведення вини на сторону обвинувачення, яка має його довести таким чином, щоб у суду не залишилося сумнівів, презумпцію невинуватості тощо. Крім того, захисник має роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому, що укладення угоди також є його процесуальним правом, правові наслідки цієї угоди, зокрема, що стосуються можливого покарання.

За змістом ст. 472 КПК в угоді про визнання винуватості зазначаються її сторони, формулювання підозри чи обвинувачення та його правова кваліфікація із зазначенням статті (частини статті) ЗУ про кримінальну відповідальність, істотні для відповідного кримінального провадження обставини, беззастережне визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення, обов'язки підозрюваного, обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою (якщо відповідні домовленості мали місце), узгоджене покарання та згода підозрюваного, обвинуваченого на його призначення, або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням, наслідки укладення та затвердження угоди, наслідки невиконання угоди.

Зазначене дає можливість дійти висновку про те, що угода про визнання винуватості містить обов'язкові та факультативні елементи.

Обов'язковими елементами змісту цієї угоди є: – зазначення сторін угоди; – формулювання підозри чи обвинувачення та його правова кваліфікація; – істотні для відповідного кримінального провадження обставини; – беззастережне визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення; – узгоджене покарання; – згода підозрюваного, обвинуваченого на призначення узгодженого покарання; – наслідки укладення угоди; – наслідки невиконання угоди.

Факультативним елементом змісту цієї угоди можуть бути обов'язки підозрюваного, обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою. Такі обов'язки можуть передбачати виконання дій, спрямованих на розкриття і розслідування злочину, викриття та кримінальне переслідування інших співучасників вчинення правопорушення, розшук майна, отриманого в результаті вчинення правопорушення. Якщо підозрюваний, обвинувачений бере на себе обов'язок щодо викриття інших осіб, в тексті угоди, здається, має бути конкретно зазначено, у вчиненні яких дій буде виражатися виконання такого обов'язку. В даному контексті слід звернути увагу, що досить часто в угоді про визнання винуватості обов'язки підозрюваного, обвинуваченого у зв'язку з укладенням цієї угоди визначаються достатньо формально, навіть без врахування тієї стадії кримінального провадження, на якій укладено угоду, та без конкретизації їх сутності. Зокрема, як показало проведене узагальнення правозастосовної практики, непоодинокими є випадки, коли угода укладається в ході судового провадження, а обов'язком обвинуваченого зазначається сприяння досудовому слідству без будь-якої конкретизації того, по якому кримінальному провадженню має здійснюватися це досудове слідство. Згідно ж вимогам ст. 472 КПК в угоді про визнання винуватості серед інших обставин зазначається беззастережне визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення (обов'язкова складова змісту угоди) та обов'язки підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою, якщо такі домовленості мали місце (тобто, необов'язкова чи субсидіарна складова змісту угоди). У всякому ж разі обов'язки підозрюваного, обвинуваченого мають бути вказані у такий спосіб, щоб можна було пересвідчитися у реальності та можливості їх виконання, що взагалі унеможлиблюється у випадках, коли обов'язок сприяти досудовому слідству вказується в угоді, укладеній під час судового провадження. Як приклад закріплення в угоді обов'язку підозрюваного, що відповідає вимогам закону, необхідно вказати ті угоди, укладені під час досудового

розслідування, у яких зазначається, що підозрюваний зобов'язується беззастережно визнати обвинувачення в обсязі підозри у судовому провадженні. Такий обов'язок не тільки відображає позицію підозрюваного на момент укладення цієї угоди, а спрямовано на забезпечення затвердження її судом у майбутньому судовому провадженні.

Непоодинокими також є і випадки закріплення в угодах про визнання винуватості обов'язку підозрюваного «сприяти виявленню та припиненню інших відомих йому подібних кримінальних злочинів». Враховуючи передбачені ст. 476 КПК наслідки невиконання угоди, її скасування в майбутньому за невиконання такого не конкретно визначеного обов'язку підозрюваного, обвинуваченого є цілком можливим, що навряд чи відповідає законним інтересам цієї особи.

Важливе значення у змісті цієї угоди відіграє положення щодо узгодженої міри покарання, адже саме її, якщо угода буде визнана такою, що відповідає вимогам закону, в подальшому буде затверджено вирок суду. Відсутність у гл. 35 КПК будь-яких правил, що стосуються визначення можливого узгодженого покарання, логічно викликає питання стосовно меж покарання, яке може бути призначено в результаті укладення цієї угоди. На наш погляд, необхідність надання таким правилам нормативного характеру не викликає сумніву. У зв'язку із їх відсутністю особливого значення набувають роз'яснення Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ, надані у відповідних Інформаційних листах.

Наприкінці розгляду вказаних питань вважаємо за можливе висловити думку про певну невідповідність передбаченого КПК континентального аналогу англосаксонського інституту угоди про визнання винуватості в частині призначення покарання обвинуваченому, з яким укладено таку угоду, нормативному змісту принципу незалежності суддів і підкорення їх тільки закону, закріпленому ст. 129 Конституції України. Відповідно до останньої суд при здійсненні правосуддя не зв'язаний позицією сторін і має приймати рішення виключно на підставі поданих доказів і керуючись законом. Передбачена ж новим КПК модель угоди про визнання винуватості, зокрема, щодо порядку призначення покарання, «зв'язує» суд позицією сторін, адже переконавшись, що угода може бути затверджена, суд призначає винятково ту міру покарання, яка узгоджена сторонами. У законодавстві деяких іноземних країн є приклади іншого підходу до вирішення даного питання, який полягає у встановленні заохочувальних норм кримінального законодавства, що передбачають можливість призначення судом значно меншого покарання (порівняно із загальним порядком) особі, яка визнала вину у вчиненні злочину і сприяла його розкриттю.